

NGAAHI LAO MO E FOUNGA NGAUE TOHI

PAAKI 2019

Fakapaasi 'e he Fili Konifelenisi faka-Ta'u 'i he 12 Sune 2019

Ki he Taha Ngaue ‘Ofa pe ko e Memipa,

‘Oku mau fai fakamatoato ‘a hono fua e ngaahi fatongia ‘a e siasi ki he tamaiki, to’utupu pea mo e kakai lalahi ‘oku nau faingata’a’ia. Koe ngaahi kupu’i lao ko ‘eni ‘oku nau taumu’a ke fa’u ha ‘ataakai ‘oku malu pea mo poupou’i ‘a e tamaiki, to’utupu pea mo ha kakai lalahi ‘oku faingata’a’ia ‘i he’enu feohi mo Sisu Kalaisi.

Ko e ngaahi peesi ‘o e ki’i tohi ni ‘oku ne ‘oatu ha sio fakalukufua ki he ngaahi sitepu mo e founa ngaue ki he’enu kau ngaue ‘ofa pea pehe foki ki he kau ngaue tu’uma’u. Koe ‘enu ngaahi kupu’i lao ‘oku nau taumu’a ke fa’u ha ‘ataakai ‘oku malu ma’ae tamaiki, to’utupu pea mo ha kakai lalahi ‘oku faingata’a’ia, ke malu’i ki nautolu, mo koe pea pehe foki ki he misiona ‘o e siasi ni. Ko ngaahi sitepu ngaue eni kuo mau ohi pea ‘e muimui’i ‘i he ofi taha.

Hili ho’o lau ‘a e tohi lao, kataki ‘o fakamo’oni pea ke fakafoki mai ‘a e foomu ‘aleapau ‘oku ha atu ‘i he peesi faka’osi.

Faka’apa’apa atu,

Lao moe Founga Ngaue ki he Potungaue ki he Kakai Malu'i

Fakaikiiki:

• Ngaahi Faka'uhinga.....	4
• Sio Fakalukufua 'o e Sisitemu Malu	5
• Founga ke Malu	6
• Lipooti ki he Ngaue Kovi pe ko e Mahalo ki he Ngaue Kovi.....	6
• Komiti ki he Malu	9
• Palani ki hono vakai	10
• Malu 'o e Fale.....	10
• Avalisi 'o e kau Ngaue ki he Fanau/Fanau Ako.....	11
• Akonaki	13
• Founga Ngaue fekau'aki mo e Tokoni ki he Falesi'i.....	14
• Vai Kona	15
• Fo'i'akau	15
• Ta'e vala.....	15
• Fepotalanoa tautaha mo e Tokotaha Malu'i	15
• Mitia fakasosiale.....	15
• Me'alele.....	16
• Fetu'utaki mo e Matu'a.....	17
• Tokoni mei he Matu'a.....	17
• Ala ki he Sino.....	17
• Ngaahi fepotalanoa fekau'aki moe Nonofo mali	18
• Ngaahi naunau taau.....	18
• Ngaahi fokotu'utu'u ki he Mohe	18
• Mama Tapaka pea mo e Ifi Veipi.....	19
• Fepotalanoa.....	19
• Faka'ataa 'o e Tamaiki.....	19
• Lisi 'o e kau Ngaue / Ngaue 'Ofa Pau	20

Ngaahi Faka'uhinga

Kakai Malu'i, 'i hono ngaue'aki 'i heni, 'oku faka'uhinga'i ki he tamaiki pea mo e to'utupu 'oku nau kau pea mo tokoni'i 'e he ngaahi polokalama pea mo e ngaue 'a e siasi.

Longa'i Fanau, 'i hono ngaue'aki 'i heni, 'oku faka'uhinga'i ki ha taha 'oku 'i he kalasi nima 'o a'u ki he valevale 'aupito.

Leka ako pe ko e To'utupu, 'i hono ngaue'aki 'i heni, 'oku faka'uhinga'i ki ha taha mei he kalasi ono 'o a'u ki he ta'u faka'osi 'i he ako ma'olunga.

Kakai Lalahi Laveangofua, 'i hono ngaue'aki 'i heni, 'oku faka'uhinga'i ki ha taha lahi 'oku laveangofua ki hono ngaahi kovi'i 'o tupu mei he ngaahi faingata'a'ia faka'atamai, faka-sino pe fakaeongo. 'Oku 'ikai ke 'iai ha founa kehe pe tu'upau ki he kakai lalahi laveangofua ko 'eni. Kaikehe, 'oku hoko e ngaahi founa ngaue ko 'eni ko ha kamata'anga 'o e ngaahi founa ngaue lelei 'a e Potungau ki hono tokoni'i mo malu'i foki 'a e kakai pehe ni.

Talekita, 'i hono ngaue'aki 'i heni, 'oku faka'uhinga'i ki ha taha 'oku taki 'i ha ki'i potungau.

Kau Ngaue, 'i hono ngaue'aki 'i heni, 'oku faka'uhinga'i ki ha kau taki lotu, kau ngaue 'o e siasi, talekita 'o e polokalama, pea mo e kau ngaue 'ofa 'oku nau kaungatamaki 'i he ngaahi polokalama mo e ngaue 'a e siasi 'oku hoko ko ha potungau 'e kau kiai 'a e kakai malu'i. Ko e Kakai Ngaue 'e vahe pe ta'evahe.

Pule Sisitemu ki he Malu (SSA), 'i hono ngaue'aki 'i heni, 'oku faka'uhinga'i ki ha taha ko hono fatongia ke fakahoko e ngaue ki he sisitemu MinistrySafe 'o e siasi.

Faihala, 'i hono faka'uhinga'i, ko e fo'i ngaue pe ko hono fufu 'o ha me'a ke uesia ai 'a e tu'unga fakasino, 'atamai mo e ongo mo'ui lelei 'o ha tokotaha. Koe faihala 'e lava pe ke hoko 'o hange ko e lavea kihe sino pe koe ongo, tohotoho, ala kovi, li'ekina, li'aki fakafaito'o pe ko e ta'efe'unga ki hono tokangaekina. 'E lava ke hoko 'i he founa koe: taha lahi ki he tokotaha malu'i; taha lahi ki ha toe taha lahi pe; pe koe taha malu'i ki he tokotaha malu'i.

Ngaue 'oku hala, 'i hono ngaue'aki 'i heni, 'oku faka'uhinga'i ki ha taimi 'oku:

- Hanga ai 'e ha taha 'o fakamanamana'i pe kuo ne fakalavea'i 'a e sino pe ko e ongo 'o tokotaha malu'i pe kuo 'iai e fakamahamahalo fe'unga kuo ne fai e fo'i ngaue koia.
- Hanga ai 'e ha taha 'o fai pe faka'ata ke fai ha ngaue ta'etaau ki he tokotaha malu'i pe 'oku ne nonofo fakamali mo e tokotaha malu'i pe 'oku 'iai e fakamahamahalo fe'unga kuo ne fai e fo'i ngaue koia. Kau eni kiai 'a e ngaahi to'onga fakalielia 'o fakakau kiai kae 'ikai ngata ai: kole ke fe'auaki, fai e ngaahi ala ta'etaau, fai e ngaahi lea, sio ha 'ata/faiva pe ko e ala 'oku ta'etaau 'oku fai ki he Tokotaha Malu'i, pe 'oku mahalo'i 'i he 'uhinga lelei kuo ne fai pehee.
- Ko e Tokotaha Malu'i 'oku ne fai ha fa'ahinga to'onga 'oku ta'etaau pe ko e ongo, fakalielia, pe koe alakovi. 'O kau kiai kae 'ikai ngata ai, 'a e kole ki he fe'auaki, kau ki hono fai e ngaahi ala ta'etaau, pe ko e kau ki he ngaahi talanoa, sio 'ata pe koe ala 'oku ta'etaau, pe 'oku mahalo'i 'i he 'uhinga lelei kuo ne fai pehee.

Sio Fakalukufua ki he Sisitemu Malu

Koe'uhi ko 'emau faka'amu ke tauhi malu 'a e kakai 'oku mau tokanga'i, 'oku fiema'u ai 'e he mau siasi ke muimui'i katoa 'e he kau Ngaue 'a e **SITEPU ki he MALU** kimu'a pea nau ngaue pe ngaue 'ofa 'i he ngaahi potungaue 'oku 'iai e Kakai Malu'i. 'Oku kau kiai 'a e kau faifekau katoa 'oku nau ma'u lakanga neongo pe 'oku nau fengau'e'aki mo e Kakai Malu'i pe 'ikai.

SITEPU 'ULUAKI: Ako ki he 'Ilo ki he Tohotoho

Ko 'emau ngaahi lao mo e founa ngaue 'oku ne fiema'u 'a e kau Ngaue katoa ke nau fakamama'o mei he ngaahi to'onga/anga kovi. 'Oku mau fiema'u 'a e kau Ngaue ke nau lipooti ha ngaahi maumau lao ki he Supavaisa pe ko ha memipa 'o e Komiti Malu. Koe kau Ngau 'oku totonu ke nau 'osi ma'u 'a e 'ilo fe'unga ki he ngaahi 'ulungaanga 'o ha taha tohotoho pea mo 'e nau to'onga 'i hono teuteu'i ha tokotaha ke nau pa'usi'i. Koe lea koe Grooming ko hono 'uhinga ia ki hono teuteu'i fakalelei'i/ngaahi lelei'i 'e he tokotaha pango 'a 'e tokotaha ke ne pa'usia, koe 'uhi ke ne ma'u 'ene falala (pea mo e falala 'o e tauhi pe matu'a), fakahekeheke'i e tokotaha 'oku ne taumu'a kiai ke na fe'auaki pea mo 'ene fekau ke 'oua e fo'i pango.

Ke fakame'angaue'i 'e mau kau Ngaue mo e 'ilo fe'unga ke nau lava 'o tala 'a e ngaahi 'ulungaanga 'o e kakai pango mo 'e nau to'onga fakahekeheke, 'oku mau fiema'u ai 'a e kau Ngaue kotoa ke nau fakakakato 'a e ako ki he 'ilo fekau'aki mo e tohotoho 'oku fakahoko 'e he MinistrySafe (lokiako pe koe initaneti 'i he www.MinistrySafe.com). Ko e ako ko 'eni 'e fakahoko fakata'u 'e ua.

SITEPU UA: Founa ki hono Sivi'i e kau Ngaue

Ko e kau Ngaue kotoa 'oku fiema'u ke nau fakakato mai 'a e Founa ki hono Sivi'i e kau Ngaue, 'a ia 'oku ne fiema'u 'a e tokotaha ngaue ke ne:

- fakakakato mai 'a e Tohi Kole Ngaue (kau ngaue pau pe)
- fakakakato mai 'a e Tohi Kole ki he Malu (kau ngaue pau pea moe kau ngaue 'ofa)
- fakakakato 'a e initaviu fehanga'angai (kau ngaue pau pea mo e kau ngaue 'ofa)
- fakaha mai ha ngaahi tohi fakaongoongo lelei ke mau vakai (kau ngau pau pea mo e kau ngaue 'ofa)
- koe kau ngaue 'ofa kuopau ke nau ma'u lotu 'i he siasi ko 'eni 'o lava e mahina 'e ono pea 'e toki ngofua ke nau ngaue 'i he ngaahi tu'unga 'oku fengau'e'aki pea mo e tamaiki, fanauako pea mo e kakai laveangofua.

SITEPU TOLU: Ngaahi Lao pea mo e Founa Ngaue

'Oku fiema'u 'a e kau Ngaue katoa ke nau toe vakai ki he ngaahi lao 'oku ha atu 'i he potu tohi ni pea hili ia ke fakamo'oni 'i he peesi fakamuimui taha kuo ne mahino'i 'a e kakano 'o e tohi pea 'oku ne loto ke tauhi e ngaahi lao koia.

SITEPU FA: Vakai ki he Polisi Lekooti

'Oku fiema'u 'e he mau siasi 'a e kau Ngaue kotoa 'i he ngaahi potungaue 'oku fengau'e'aki pea moe Kakai Malu'i ke vakai'i 'e nau polisi lekooti. Ko e vakai ko 'eni 'e fakakalakalasi 'o makatu'unga ia 'i he lakanga 'o e tokotaha ngaue. Ko e vakai ko 'eni 'e fakafo'ou faka ta'u 'e ua.

Founga ke Malu

ANGA KATAKI KI HE MAUMAU LAO

Ko 'e mau siasi 'oku 'ikai ke 'iai ha **anga kataki ki he maumau lao** 'i he ngaahi polokalama pea mo e ngaue 'a e potungaue. Ko e fatongia 'a e kau Ngaue katoa ke nau fai e ngaue 'o makatu'unga 'i he me'a lelei taha ki he Tokotaha Malu'i.

'Okapau 'oku faifaiange pea fakatokanga'i 'e he kau Ngaue ha ngaahi to'onga 'oku ta'etaau ('o hange ko e maumau lao, ta'etokanga'i, 'ikai ta sipinga lelei mo e ngaahi me'a kehe pe) pe ko e mahalo'i ki he pango (fakaesino, ongo, fakalielia) 'oku 'iai 'e nau fatongia ke nau lipooti 'i he vave taha 'a e nau ngaahi vakai 'o fakatatau ki he lao.

KO HONO LIPOOTI 'O E MAHALO'I PE KOE NGAahi TO'ONGA TA'ETAUU

'Oku tukupa homau siasi ke 'oatu ha 'ataakai 'oku malu ki he Tokotaha Malu'i pea pehee foki ki honau ngaahi famili. Koia ai, he 'ikai ke mau to'o ma'ama'a ha fa'ahinga lipooti pe fekau'aki mo e ulungaanga ta'etaau pe ko e mahalo'i ki he maumau pea te mau lipooti ia 'o fakatatau ki he mau founga ngaue pea mo e lao 'o e kolo/siteiti, ki he Sea 'o e Komiti Malu pea mo e Potungaue Polisi, Sevesi ki hono Malu'i e Fanau (CPS), pe koe fa'ahinga potungaue pe 'oku felave'i.

Ko e 'elemeniti 'e taha 'o e 'ataakai malu 'oku lave atu ai 'i 'olunga ni ko hono ohi ha fa'ahinga 'ulungaanga ke lipooti 'a e ngaahi fakamatala felave'i ki ha supavaisa pe ko ha memipa 'o e Komiti Malu. Koe 'uhi koe fai 'e he kakai tohotoho hono fakahekeheke'i 'o e tamaiki ki he pango, 'e malava ke sio tonu ha tokotaha Ngaue ki he ngaahi to'onga koia 'i hono fai ki he Tokotaha Malu'i. 'Oku mau kole ai ki he kau Ngaue Kotoa ke nau lipooti 'a e ngaahi to'onga, maumau lao pe ko ha fa'ahinga to'onga 'oku ngalikehe ki ha supavaisa pe koe memipa 'oe Komiti Malu.

FAKAMALOHI'I 'O E NGAahi LAO

Ko 'emau kau Ngaue 'oku nau tokanga'i e kau Ngaue kehe 'oku mau fakamamafa'i kia nautolu 'a hono muimui'i mo tauhi ki he'emau ngaahi lao. Maumau'i 'o e ngaahi lao ko 'eni 'e malava ke tuli mei he ngaue, tautea'i pe koe hiki atu mei potungaue 'oku fengau'aki moe Kakai Malu'i. Ngaahi tu'utu'uni mo e 'aofangatuku ki hono maumau'i o' e lao 'oku 'i he 'aofinima 'o e Faifekau pea mo e Kosilio 'o e Siasi.

(Sio ki he peesi #20 fekau'aki mo e Lisi 'o e Kau Ngaue Pau/Ngaue 'Ofa 'o e Siasi)*

Lipooti ki he Ngaue Kovi pe ko e Mahalo ki he Ngaue Kovi

LIPOOTI KI HE MAUMAU LAO

Koe'uhi ke tauhi 'a e 'ataakai malu ma'ae Tokotaha Malu'i, 'oku 'iai e fatongia 'o e kau Ngaue takitaha ke nau lipooti ha ngaahi me'a ngalikehe, vakai, ngaue, fufu pe ko e taimi 'oku maumau'i ai 'a e ngaahi lao. Koe faka'eke'eke pe koe tokanga kotoa fekau'aki mo e ngaahi to'onga ta'etaau, ngalikehe pe fakahekeheke 'oku totonu ke fai ki he supavaisa 'i he potungaue koia, pe koe talekita 'o e potungaue pe ko e Faifekau*.

*(*Sio ki he Peesi #20)*

FUA ‘O E MAUMAU LAO

Fa’ahinga taha pe ‘oku tukuaki’i ki hono fai ha ngaue ta’efakalao pe koe ha ngaue ‘oku pehee ‘ehe siasi ‘e lavea ai ‘a e Tokotaha Malu’i ‘e fakanofu he taimi pe koia mei he ‘ene toe kau ki he ngaahi potungaue felave’i moe Kakai Malu’i. Koe fakanofu ko ‘eni ‘e hokohoko atu lolotonga hono fakatoto’i ‘e he kau Polisi pe koe ngaahi Potungaue ki hono Malu’i e Fanau.

Fa’ahinga taha pe ‘e ma’u atu kuo ne fai ha ngaue ta’efakalao ‘e tapu’i ke toe Ngaue ‘i he ngaahi polokalama ‘o e siasi ‘oku felave’i moe Kakai Malu’i. Kapau koe tokotaha ko ‘eni ko ha taha ‘i he kau ngaue tu’upau, ‘e malava ke tuli aipe mei ha’ane toe ngaue ma’ae siasi.

Kae ‘ikai lipooti ‘a e ngaue ta’efakalao ki he tokotaha totonu ‘oku kau moia ‘i he maumau’i ‘o e lao pea ‘e malava ke mole mo e faingamalie ngaue ‘o e tokotaha koia. Kapau ‘e ‘ikai lipooti ‘ehe tokotaha ngaue ‘ofa ha ngaue ta’efakalao, ‘e ‘ikai ke toe fakakau atu ‘a e tokotaha koia ki he ngaahi polokalama ‘a e siasi felave’i moe Kakai Malu’i.

LIPOOTI ‘O E MAHALO’I KIHE MAUMAU KI HE KAU POLISI PE MA’U MAFAI

Fakatatau ki he lao ‘o Tekisisi (Texas Family Code — Vahe 261), koe kakai lalahi kotoa pe ‘oku totonu ke nau lipooti ha mahalo’i ki he ngaahikovi’i ‘oe tamaiki pe ko hono li’aki ki he kau ma’u mafai totonu. Ko e fatongia ko ‘eni ‘oku ‘ikai ke ‘osi ka e ‘oleva ke lava hono lipooti. Koia ai, koe kau Ngaue kotoa ‘a e siasi ‘oku fiema’u ke nau lipooti ha mahalo’i ki he ngaahikovi’i pe ko hono li’aki ‘oe tamaiki.

Kuopau ke lipooti ‘a e tokotaha Ngaue ki he’ene supavaisa, talekita ‘o e potungaue, pe koe faifekau, pea mo fakangofua ha taha mei he kau supavaisa ke fai ‘a e lipooti koia totonu ki he kau polisi mo e ma’u mafai. ‘Oku ‘ikai ‘uhinga e taumu’u ‘o e lao ko eni ke hoko ko ha fakalotosi’i ki ha tokotaha ngaue ke ne ‘alu hangatonu ‘o lipooti ‘a e maumau ki he kau polisi mo e ma’u mafai. Kapau kuo tala ki he supavaisa, ‘oku kei hoko pe ia koe fatongia ‘o e taha ngaue ke ne fakapapau’i ‘oku a’u e lipooti ki he kau ma’u mafai.

‘Oku fiema’u ‘a e kau Ngaue kotoa ‘o e siasi ke nau lipooti ha ngaahi to’onga ta’etau pe ko ha maumau lao ‘o ha taha ngaue pe ki he ‘ene supavaisa, talekita potungaue, pe koe faifekau. ‘Oku kau eni ‘a e ngaahi to’onga ‘oku ‘ikai ke a’u ki he tu’unga ‘o e mahalo’i ki he maumau pe ko e li’aki ka ‘oku ta’efe’unga pea koia ai ke tala ki he kau taki.

Kau Mataotao ‘oku Laiseni

Kehekehe ‘a e fatongia ‘o kapau koe tokotaha Ngaue ko ha ‘mataotao’. Fakatatau ki he lao ‘o Tekisisi, ko ha mataotao ‘oku tui fe’unga kuo fai e maumau pe li’aki ‘o e ki’i leka kuopau ke ne fai e lipooti ‘o ‘oua toe laka hake ‘i he houa ‘e 48 ‘osi ‘ene vakai’i ki he leka ‘o ne pehe kuo fai e maumau pea ‘e ‘ikai ke ne toe pu’i ki ha taha kehe ke fai e lipooti. Fakatatau ki he lao ‘o Tekisisi, koe “mataotao” ‘oku kau kiai ha taha ‘oku laiseni pe ma’u tohi mei he siteiti, pea ‘i he’ene ngaue angamaheni ‘o fakatatau ki he’ene laiseni ‘oku ne fengau’aki totonu mo e tamaiki.

Koe kau Mataotao ‘oku kau kiai ‘a e:

- Kau Faiako pea mo e kau Ngaue ki hono tokanga’i fanau valevale.
- Kau neesi, toketa pe koe kau ngaue ki he kiliniki pe falemahaki ‘oku ‘iai sevesi ki he fakafanau.
- Kau ‘ofisa ki he ‘api popula ‘o e tamaiki pe ko e kau sela.

Fakaha ‘o ha tokotaha lahi ki he hisitolia ‘o e tohotoho he kei Tamaiki

Toe tanaki atu, kuopau ke fai ‘ehe tokotaha ngaue ha lipooti ‘okapau ‘oku ne tui koe tokotaha lahi na’e pa’usi’i ia ‘i he’ene kei leka, pea ‘oku ne tui ‘oku fiema’u ke tala koe’uhi koe sio ki he tu’unga mo’ui lelei mo e malu ‘o e Tokotaha Malu’i.

Koe tokotaha ‘oku ne fai ‘a e lipooti kuo pau ke ne fakaha, ‘o kapau ‘oku ne ‘ilo:

- ‘A e hingoa pea mo e tu’asila ‘o e Tokotaha Malu’i
- ‘a e hingoa pea mo e tu’asila ‘o e tokotaha ‘oku ‘a’ana e fatongia ki hono tokanga’i, totonu fakalao, pea mo e lelei ‘o e Tokotaha Malu’i pea
- Mo ha fa’ahinga fakamatala pe fekau’aki mo e mahalo’i ki he pa’usi’i.

Kapau koe tokotaha Ngaue koe ‘mataotao’, kuopau ke ne fai e lipooti hangatonu ki he kau ma’u mafai totonu (‘o ‘ikai ke ne toe ‘ave ki ha taha kehe ke ne fai).

Tali ‘o e Supavaisa

Kau Ngaue – pe koe mataotao pe ‘ikai – kuopau ke nau lipooti ngutu ‘a e me’a na’e hoko ki he kau supavaisa hili pe hono hoko e fo’i me’a. Hili pe hono ma’u mai ‘a e lipooti mei he tokotaha ngaue ‘i he potungau felave’i mo e Kakai Malu’i, ‘e talanoa leva ‘a e talekita ‘o e potungau pe koe faifekau pea mo e tokotaha pe koe taha ngaue ‘ofa ‘aia na’e talanoa pea mo e Tokotaha Malu’i koe ‘uhin ke ma’u mai ‘a e fakakiiki ‘o fekau’aki mo ‘enua potalanoa. ‘E faka’ilo ki he faifekau ‘i he vave taha ki he me’a ni.

‘Oka fiema’u, ‘e hanga ‘e he talekita ‘o e potungau pe koe faifekau ‘o tala ki he kau ma’u mafai pe ko e ngaahi Sevesi ‘oku nau tokanga’i e fanau. ‘E fai ‘ehe kau taki ‘o e Siasi ‘a e ngaue totonu ki he lipooti ‘i he taimi ‘oku hoko ai.

Potungau Famili mo e Sevesi ki he Malu’i ‘a Tekisisi: 1-800-252-5400

- www.dfps.state.tx.us/Contact_Us/report_abuse.asp

TOE VAKAI MEI HE KAU PULE

‘E fai e ngaue totonu ‘a ‘emau Komiti Malu ‘o hufanga ‘i he siasi ‘i he taimi ‘oku hoko ai ha lipooti ki he maumau. Ko e fakatotolo ki he maumau’i ‘o e lao e fonua ‘e fai ia ‘e he kau polisi. Koe toe vakai ‘a e kau pule ‘e langa’i mai mei he komiti malu pe koe faifekau.

- Kapau koe tukuaki’i ‘oku fekau’aki mo ha taha ma’u mafai ‘i he siasi, ‘e ‘ave ‘a e keisi ki he faifekau pea mo e pule fakavahe.
- Kapau koe tukuaki’i ‘oku fekau’aki mo e faifekau, ‘e ‘ave ‘a e keisi ki he pisope, tokoni ki he pisope pea mo e pule fakavahe. (§2704.2)
- Kapau koe tukuaki’i ‘oku fekau’aki mo e pisope, ‘e ‘ave ‘a e keisi ki he palesitani pea mo e sekelitali ‘o e Kolisi ‘oe Kau Pisop. (jurisdictional body) (§2704.1)

Komiti ki he Malu

KOMITI KI HE MALU

Koe'uhi ko 'emau mahu'inga'ia ki hono tauhi e 'ataakai 'oku malu ma'ae Kakai Malu'i, kuo fokotu'u ai 'e he siasi 'a e Komiti Malu pea te nau fakataha tu'o taha 'i he kuata.

MISIONA

Koe taumu'a 'o e Komiti Malu ke ne faka'ata e siasi ke fai e ngaahi ngaue 'o e potungaue kae 'i he taimi tatau pe malu'i 'a e kakai 'oku nau kau mai ki he ngaahi polokalama mei he ngaahi ongo, fakalavea fakasino mo e tohotoho.

FA'UTOHI

Koe kau memipa eni 'o e Komiti Malu*:

1. Koe Pule Sisitemu Malu (SSA), 'aia tene toe lava pe 'o puke mo e mafai kehe
2. Koe Faifekau Matu'otua'a pe koe taha he kau ma'u lakanga he siasi kuo fili 'ehe faifekau matu'otua'a
3. Faifekau 'a e Tamaiki/Talekita (ngauepau pe koe ngaue 'ofa)
4. Faifekau ki he Potungaue Fanauako/ Talekita (ngaue pau pe koe ngaue 'ofa)
5. Memipa 'o e SPRC
6. Memipa 'o e Poate Talasiti
7. Kau memipa kehe pe kuo fili 'ehe kau taki 'o e siasi

(*Koe ngaahi lakanga eni 'e malava pe ke kebekebe tu'unga pe mei he fa'unga pea moe founa talini 'i he loto siasi)

NGAAHI FAKATAHA

Koe ngaahi fakataha 'e sea ai 'a e Pule ki he Sisitemu Malu (SSA) pe ko ha taha pe kuo fili 'ehe komiti. Koe ngaahi fakataha 'a e Komiti Malu 'e fai fakakuata ke talanoa ki he ngaahi ngaue fakatu'utamaki pea moe ngaahi me'a kuo lava. 'E fakataha fakavavevave 'a e Komiti Malu 'o kapau kuo pehee 'eha memipa 'oku fiema'u makatu'unga mei he lipooti kuo 'iai e me'a kovi ne hoko pe koha tukuaki'i.

NGAAHI FATONGIA

Ko e ngaahi fatongia eni 'o e Komiti Malu:

1. Fakahoko 'o e ngaahi lao mo e founa ngaue felave'i mo e malu 'o e Kakai Malu'i pea mo e ngaahi 'isiu fakatu'utamaki.
2. Vakavakai ki he 'u potungaue 'oku felave'i moe Kakai Malu'i ke tauhi aipe 'a e ngaahi lao ki he molumalu.
3. Fai ha ngaahi fokotu'utu'u ki he Kosilio 'o e Siasi fekau'aki mo e ngaahi 'isiu ki he malu.

Palani ki hono vakai

Ko hono sivi'i 'o e kau Ngaue 'oku kau kiai 'a e 'a'ahi (tala pe 'ikai tala) ma'upe 'i he polokalama takitaha ke ne 'omi ha faingamalie ki he kau supavaisa ke nau sio ki he fengaue'kai 'a e kau Ngaue mo e Tokotaha Malu'i. 'E 'omi 'ehe kau supavaisa ha fakamatala tohi pe lea 'i he 'elia 'oku fiema'u.

Ngaahi **founga ngaue lelei taha** 'oku kau ai 'a e:

- 'E fakahoko **takitaha 'e he kau supavaisa** ha sivi ta'e palani tu'o taha he uike ki he ngaahi polokalama 'oku fakahoko 'i he 'aho kotoa.
- 'E fakahoko 'e he **talekita potungaue pe koe faifekau** 'a e tohi hono sivi'i e ngaue fakamahina 'e ono ki he kau ngaue 'i he ngaahi lakanga 'oku vahe.
- 'E fakahoko 'e he **talekita potungaue pe koe faifekau** ha sivi ngutu fekau'aki mo e ngaahi 'aitemi 'oku ne taumu'a ki he ako ki hono tokanga'i 'a e ngaahi fakatu'utamaki pea mo e founga ki hono tokanga'i e ngaahi me'a fakatu'utamaki.
- 'E fakahoko 'e he **faifekau** ha sivi ta'epalani 'o ha potungaue 'oku kau ai 'a e Tokotaha Malu'i 'o 'oua si'i hifo he tu'o taha he kuata.
- 'E fakataha 'a e **faifekau** pea moe talekita potungaue tu'o taha 'i he mahina ke talanoa ki he ngaahi polokalama.
- 'E fakataha 'a e **SPRC/PPRC** pea moe kau talekita 'o e ngaahi potungaue tu'o taha he ta'u ke nau talanoa ki he ngaue 'oku fakahoko ki he Kakai Malu'i 'o kau ai 'a e ako ki he malu mo e founga.
- 'E fakahoko 'e he **talekita potungaue** 'a e sivi ta'epalani 'o 'oua si'i hifo he tu'o taha he mahina ki he ngaahi polokalam 'oku fakalele fakauike.

Malu 'o e Fale

Koe fatongia 'o e talekita potungaue ke fakapapau'i koe ngaahi 'elia kotoape kuo tuku mai ke fai ai e polokalama pe koe kalasi mo e Kakai Malu'i 'oku siofi ke malu. Kau kiai 'a hono vakai ta'esiofi 'o e kau Ngaue pea mo e Kakai Malu'i. Hili 'a e fo'i polokalama kotoape, kuopau ke vakai'i 'e he kau Ngaue 'a e loki mo e falemalolo kotoa pe.

TAMAIKI

'Oku tapu ke tukunua'i tokotaha ha ki'i leka lolotonga e polokalama pe kalasi 'a e potungaue tamaiki, 'o kau kiai 'a e miniti 'e 15 kimu'a pea nau toe fakataha ai pea mo 'enau matu'a/'osi e taimi na'e tuku mai. Kau Ngaue 'i he Potungaue 'o e Tamaiki 'oku tapu ke nau nofo tokotaha mo ha ki'i leka 'i ha fa'ahinga loki pe koe fale. 'O ka faifaiange pea fakatokanga'i 'e he tokotaha Ngaue 'oku ne nofo tokotaha mo e tamaiki hili he mavahe 'a e kakai lalahi, kuopau ke ne 'ave 'a e ki'i leka ki ha loki pe ko ha toe feitu'u 'i he fale 'oku 'iai e kakai kehe pe ko ha feitu'u 'oku lava sio mai kiai 'a e kakai kehe. (Ta fakatata pe: Kapau koe ki'i leka koe toe tokotaha pe 'i he kalasi ke 'ave 'ene matu'a, 'ave 'a e ki'i leka ki he loki hoko mai 'oku 'iai 'a e kau Ngaue kehe.) Koe ongo leka 'e tokoua 'oku na puli pe 'ikai ke 'asi lelei mai kuo pau ke 'ave ki naua ki ha feitu'u 'e taha 'oku 'ataa ange.

Kuopau ke vilo holo 'a e kau ngaue 'o siofi 'a e tamaiki 'o tautefito 'i he ngaahi 'elia 'oku 'ikai ke 'asi lelei mai 'i he ngaahi tuliki katoa. (Ta fakatata'aki eni: 'i he lalo silaiti, 'i he tuliki, mo e tu'a fale.)

FANAUAKO

'Ikai ke tuku ha fanauako ke nofo tokotaha pe ta'esupavaisa lolotonga e polokalama fanauako 'a e potungaue pe koe

Ngaahi fakataha. 'Oku tapu ke nofo fakataha ha kau ngaue pea mo ha leka ako 'i ha fa'ahinga loki pe ko e fale. 'Okapau e faifaiange kuo nofo ha tokotaha Ngaue mo ha ki'i leka ako, kuo pau ke ne 'ave 'a e leka ako ki ha loki pe ko ha fale 'oku 'iai mo e kakai kehe, pe ko 'ene 'ave ki ha feitu'u 'oku lava sio atu kiai 'a e kakai kehe. (Ta fakatata pe 'eni: 'Okapau 'oku fiema'u 'e he leka ako ke kumi fale'i ki ha taha ngaue 'i he tuku 'a e polokalama, pea 'oku totonu ke na 'alu ki he loki hoko mai pe 'oku 'iai 'a e kau Ngaue kehe.)

Kapau 'oku 'iai e fanauako toko ua 'oku na 'i ha feitu'u 'oku 'ikai ke lava 'o sio atu ha taha kia naua pe totonu ke fekau ke na 'unu ki ha feitu'u 'oku 'ataa ange.

Avalisi 'o e kau Ngaue ki he Fanau/Fanau Ako

'Oku tukupa 'a e siasi ni ke 'oatu ha tokangaekinga makehe kihe ngaahi potungaue felave'i moe Kakai Malu'i. 'I he vahe loto 'o e Konifelenisi 'o Tekisisi, 'oku fiema'u 'a e ongo Ngaue 'oku 'ikai ke na famili 'e toko ua pe lahi ange ke nau 'iai 'i he taimi kotoa pe.

TAMAIKI

<u>Polokalama</u>	<u>Kau Ngaue 'ikai Famili</u>	<u>Tamaiki</u>
Loki Va'inga'anga 'o e tamaiki	2	8
Ako fanau valevale, ta'u 2 mo e 3	2	12
Ako fanau valevale, ta'u 4 mo e 5	2	18
Ako lotoloto	2	20

Koe Konifelenisi 'ae Vahe Loto 'o Tekisisi 'oku nau fiema'u 'a e kau fietokoni kotoa ke nau lahi ange 'i he ta'u 'e 5 mei he ki'i leka lahi taha 'oku kau ki he polokalama. 'Okapau 'oku 'iai ha tokotaha ngaue 'oku 'ikai ke ne a'u ki he tu'unga ko 'eni ke ne tala 'i he vave taha ki he talekita potungaue. 'E fekumi leva 'a e kau Supavaisa ke fakafetongi 'a e kau ngaue koia ke toe ma'u 'a e tokolahi 'o e kau ngaue ki he fanau 'o hange koe tu'utu'uni 'o e lao.

FANAUAKO

'Oku fale'i 'e he Konifelenisi 'o e Vahe Loto 'o Tekisisi ki he kau taki 'o e fanauako lautohi ke nau 'oua 'e toe si'i hifo mei he ta'u 'e nima mei he leka ako lahi taha, pea mo ha kau tokoni ke nau ta'u 'e taha 'osi mei he ako ma'olunga pe koe tatau ki he lahi 'aki e ta'u 'e tolu mei leka ako lahi taha. Koia ai, ko e ngaahi fua eni 'e tauhi ki ai 'a e potungaue 'oku ne tokanga'i 'a e ngaahi polokalama mo e ngaue ki he Fanauako:

Ki he ngaahi kulupu 'oku kau kiai 'a e fanauako 'e toko 30 pe si'i hifo, 'e 'iai kau ngaue 'e toko 2 pe lahi ange 'oku 'ikai ke nau famili te nau tokanga'i. Ki he ngaahi kulupu 'o e fanauako 'oku lahi ange 'i he toko 30, 'e 'iai e kau ngaue 'e toko 3 pe lahi ange 'oku 'ikai ke

nau famili ki hono tokanga'i. Ki he fanauako 'e toko 15 'e tanaki atu, 'e 'iai e kau ngaue 'e 1 'e fiema'u kiai.

Kapau 'e 'iai ha tokotaha Ngaue 'oku 'ikai ke tonu ki he fua ko 'eni, ko 'ene fatongia tonu ke ne tala ki he talekita 'o e potungaue. 'E ngaue leva 'a e tokotaha ko 'eni ke ne feinga ke fakatonutonu 'a e tokolahi koia 'o e fanauako ki he kau ngaue 'o fakatatau ki he lao.

Ko e ngaahi fua ko 'eni ko e ngaahi fua si'isi'i taha kuo fale'i mai mei he MinistrySafe. 'I he ngaahi me'a 'oku fiema'u kiai 'a hono supavaisa, ko 'ene tokolahi ange pea ko 'ene sai ange foki.

Akonaki

Ko e lao 'o e siasi ni ke 'oua na'a hanga 'e ha taha Ngaue 'o ngaue'aki 'a e taa 'i he fa'ahinga me'a pe koe'uhi ke akonaki'i ha Tokotaha Malu'i. **'Oku 'ikai ke tali ha fa'ahinga founa 'o e taa ke fai 'aki e akonaki.** Koe ngaahi me'a 'oku tapu 'oku kau kiai 'a e ta, hapo, mimio pe ha fa'ahinga ta pe koe'uhi ko e fakafepaki pe ko hono fakatonutonu 'o ha to'onga 'oku ta'etaau mei ha Tokotaha Malu'i. Ngaahi to'onga 'oku faikehe pe 'ikai mapule'i 'oku totonu ke lipooti 'i he vave taha ki he ongo matu'a/tauhi pea mo e talekita potungaue. Koia ai, 'oku fiema'u 'a e kau Ngaue katoa ke nau tauhi 'a e ngaahi fakamatala fakafetu'utaki 'a e Tokotaha Malu'i kotoa pe.

Ki he **tamaiki**, 'oku fale'i mai 'e he CTC 'a e ngaahi **founa ngaue lelei taha** ko 'eni:

- 'Oku akonaki'i 'a e fanau 'aki hono tuku ki nautolu 'i he time-out pe ko ha toe founa pe 'oku 'ikai ke kau kiai 'a e ta.
- Tomu'a lea ki he leka kimu'a pea ke toki ala 'o tataki. Ki he fanau iiki ange 'e 'iai pe 'a e taimi 'e fiema'u ke tataki ki nautolu ('o hange ko hono fa'ao ha me'a vainga mei ho nau nima lolotonga 'e nau ta 'aki ia ha leka 'e taha).
- Kapau 'oku 'ikai ke tuku e 'ulungaanga ko ia, 'ave 'a e leka mei he kulupu ki he tuliki 'o e loki 'oku 'iai e kulupu ('oua nofo tokotaha pea mo e leka).
- 'Oange ki he leka ha fakamatala faingofua mo mahino ki he 'uhinga na'e 'ave ai ki he time-out, pea 'oange ki he leka ha fakamatala mahino ki ho'o ngaahi fiema'u. ("Semi, na'e 'ikai keke tuku hono ta 'a Kulisi 'osi 'eku kole atu, koia ai teke nofo fakalongolongo 'i sea lanu pulu ke lava e fo'i miniti 'e 3.") Ko tanaki atu kiai, ngaue'aki ha lea 'oku fakafiemalei koe'uhi he 'e lotomamahi 'a e leka 'i hono 'ave ia mei he kulupu. 'Oua teke puke 'a e sino 'o e leka 'i he time-out.
- 'Oange ha sea ki he leka ke ne tangutu ai pe ko ha kongia 'i he feitu'u ke nofo ai ('o ngaue'aki ha pilo, kafu pe ko ha kongia kapeti, mo e hafua) 'o a'u ki he 'osi 'a e time-out.
- Muimui ki he 'ilo ko e time-out 'oku mole hono 'aonga 'o kapau 'e toe loloa ange 'i he miniti 'e taha ki he ta'u kotoa 'o e leka. (ta'u e 3, miniti 'e 3).
- Vakai 'a e leka 'i he fo'i momeniti kotoa 'ene 'i he time-out ka e 'oua 'oange ho'o tokanga kotoa. Ki he ngaahi time-out 'oku loloa ange 'oange ha fakalotolahi ki he leka ke ne tokoni ki hono fakalava 'o e ngaue. ("Semi, 'oku ke fai ngaue lelei 'aupito 'i ho'o tangutu fakalongolongo – toe pe 'a e miniti 'e 2.")
- Hikihiki'i 'a e leka 'i he'ene lava'i lelei 'a e time-out pea fekau koe pale 'o 'enau angalelei te nau toe kau mai ki he kulupu. Fakamanatu ange kiai ko 'ene toe fai pehe pe te nau toe foki ki he time-out. Muimui atu aipe hono fakahikihiki.

Ki he **to'utupu**, 'oku fale'i mai 'e he CTC ke muimui'i e ngaahi **founa ngaue lelei taha** ko 'eni:

- Kapau ‘oku hoha’a pe ta’efiefanongo hili hono fakatokanga ange pe tu’utu’uni mei he kau Ngaue, koe tokotaha koia ‘e kole ke foki (‘o kapau ‘oku ‘ikai fakatu’utamaki) pe ‘e fetu’utaki ki he matu’a/tauhi ke nau ha’u ‘o ‘ave ia. ‘I he taimi ‘oku fai ai ‘a e fuhu pe ko ha ke, koe fatongia ‘o e kau Ngaue ke lea’i ‘a e to’utupu na’a nau kau ‘i he ke mo fakahinohino ki nautolu kae ‘oua te nau ala ‘o ta’ofi. Ngaahi to’onga ‘oku faikehe pe ‘ikai mapule’i ‘oku totonu ke lipooti ‘i he vave taha ki he ongo matu’a/tauhi pea mo e talekita potungaue.

Tokanga mo Tokoni ki he Fale Malolo

Fanau Iiki aupito

Koe ‘uhi ‘e fiema’u ‘e he fanau iiki ‘aupito ha tokoni ‘o fekau’aki mo e alu ki he fale malolo, ‘e fiema’u ‘a e kau Ngaue ke nau muimui ki he ngaahi lao ko ‘eni:

Faka-Taipa

- Ko hono fetongi ‘o e taipa kuo pau ke fai ia ‘i he ‘ataloa ke lava sio kia nautolu ‘a e kau Ngaue kehe.
- ‘E ‘ikai ke tukunoa’i ‘a e fanau iiki ‘i he funga tepile fetongi.
- Ha fa’ahinga fakamatala ‘oku ‘omi ‘ehe matu’a fekau’aki mo hono tuku ‘e nau fanau ‘i he loki va’inga ma’ae fanau iiki kuopau ke hiki (“Seti Atama ‘oku ‘iai ‘ene fo’i’akau ki he veli ‘oku ‘i he’ene loto kato.”).
- Kuopau ke faka-taipa mo faka-vala ‘i he vave taha ‘a e tamaiki kotoa hili hono fetongi ‘o e taipa ‘uli.
- ‘Oku totonu ke fetongi ‘a e taipa ‘o e fanau ‘i he ngaahi feitu’u fetongi pe ko e fala fetongi taipa pe.

Ako ki hono Ngaue’aki e Toileti

- ‘E ‘ikai ke fakamalohi’i ha leka ke ako ki hono ngaue’aki ‘a e toileti.
- ‘I he taimi ‘oku ‘ave ai e fanau ki he toileti, ‘e tuku pe ‘a e matapa ke ki’i ava.
- ‘E ‘ikai ke tukunoa’i ‘a e fanau iiki ‘i he fale malolo ‘o ta’etokanga’i.
- ‘E fai e talanoa moe matu’a fekau’aki mo e tu’unga ‘oku ‘iai ‘a e ‘ilo ‘o e leka ki hono ngaue’aki ‘o e toileti kimu’a pea nau tuku e leka ki he kau ngaue ‘ofa pe ko e taha ‘o e kau ngaue. Koe ngaahi fakamatala makehe ‘oku tuku mai ‘ehe matu’a fekau’aki mo ‘enau fanau ‘oku tuku ‘i he loki va’inga ma’ae fanau iiki ‘e hiki (“‘E lava ‘e Sia ‘o ngaue’aki e toileti, ka ‘e fiema’u ke fakamanatu ange kiai - ‘eke kiai pe ‘oku ne fie ‘alu.”).

‘Oku mahino ‘i he hili ha ngaahi ngaue ki he fale malolo kuopau ke fufulu ‘a e nima ‘o e kau Ngaue kotoa pea mo e ngaahi feitu’u ne ngaue’aki. ‘Oku fale’i ‘ehe MinistrySafe ke fai ‘e he kau ngaue fefine pe koe matu’a/tauhi ‘a e fatongia ki hono faka-taipa mo ako’i hono ngaue’aki ‘a e toileti ‘o tatau aipe ki he fanau tangata pe fefine.

Fanau Ta’u Ako Lotoloto

‘E tokoni’i ha fanau ako lotoloto ki he ‘alu ki he fale malolo ‘o kapau ‘e fiema’u. (Kaikehe, ‘oku totonu ke ‘oange ‘a e tokoni si’isi’i taha ki he fanau ‘o tu’unga pe ‘i honau lava ‘o ‘alu pe ‘ia kinautolu.) ‘Oku totonu ke ‘oua tukunoa’i ha taha Ngaue mo ha ki’i leka ‘o ‘ikai ke vakai’i naua ‘i he falemalolo.

Kapau 'e fiema'u ke 'alu ha tokotaha Ngaue 'o vakai'i ha ki'i leka 'i he falemalolo, 'e fiema'u ke ne kaunga 'alu mo ha taha Ngaue 'e taha. Kapau 'oku 'ikai ke faingamalie ha tokotaha Ngaue ke na 'alu, 'oku totonu ke ne 'alu ki he tu'a matapa 'o e falemalolo 'o tukituki mo 'eke ki he leka pe 'oku ne fiema'u tokoni. Kapau 'e fiema'u tokoni 'a e ki'i leka, 'e tuku fakaava 'e he tokotaha Ngaue 'a e matapa ki he falemalolo pea ne hu atu 'o fakamatala ki he leka 'a e tokoni ke lava 'o fai 'ene ngaue mei he tu'a loki 'o e falemalolo.

Ko ha fa'ahinga tokoni fekau'aki mo hono fakatonutonu pe ko hono fakama'u 'o ha vala kuo pau ke fai 'i he lotolotonga 'o e tokotaha ngaue kehe.

Ki he kau Faingata'a'ia

'E 'omi 'ehe kau matu'a o ha fanau faingata'a'ia ha fakahinohino ki he anga hono fetongi 'a e taipa. 'Osi e ta'u 4, kuo pau ke fetongi 'e he matu'a pe koe kau tauhi 'a e taipa 'o e fanau faingata'a'ia.

NGAAHI KAVA MALOHI

'Oku tapu 'aupito ke ma'u kava malohi ha taha Ngaue, pe ko 'ene konaa pe ko 'ene ma'u faito'o konatapu 'i he ngaahi fale 'o e siasi, 'i he taimi 'oku nau fononga ai mo e Tokotaha Malu'i, pe koe taimi 'oku nau ngaue pe tokanga'i ai ha Tokotaha Malu'i.

FO'I'AKAU

Ngaahi fo'i'akau 'oku ma'u'aki e tohi 'e 'oange ki he Tokotaha Malu'i mei ha taha Ngaue pau 'oku ne ma'u e tohi mei he toketa. Koe fo'i'akau kotoa pe kuopau ke 'i hono kofukofu totonu, 'o kau ai 'a e ngaahi fo'i'akau 'oku lava ke ma'u ta'efiema'u tohi pea 'e 'iai 'a e tohi fakamatala ki he mou'i lelei kuopau ke fakamo'oni ai 'a e matu'a pe koe tauhi. Koe me'a pe 'oku 'ikai ke kau ki he lao ko 'eni 'a e kilimi ki he taipa pea mo e veli.

TA'EVALA

Koe kau ngaue kotoa 'oku tapu ke nau telefua 'i he lotolotonga 'o ha Tokotaha Malu'i 'oku nau tokanga'i. 'I he taimi 'oku mahamahalo 'e malava ke 'iai ha ta'evala ('o hange koe fetongi vala 'i he paati he tokanga-vai, faka'osinga uike pe ko ha 'eva 'o lava e po mo ha fa'ahinga me'a pe) kuo pau ke fokotu'utu'u 'e he taki Ngaue ha ngaahi feitu'u fe'unga ki he kaukau mo e fetongi ma'ae kakai kotoa pe 'oku kau kiai.

FENGAUE'AKI TAAUTAHA MO HA KAKAI MALU'I

'Oku 'ikai fiema'u ha taha Ngaue ke ne fai ha fakataha fakatautaha mo ha **tamaiki**. 'E fiema'u ha toe taha Ngaue kuo ne 'osi fakakakato e ngaahi fiema'u mo e sivi ke 'iai 'i he taimi 'oku fai ai e fakataha.

'Oku mau fakatokanga'i 'e 'iai e taimi 'e fiema'u ai ke fai fale'i ki he **fanauako** fekau'aki mo ha ngaahi me'a fakaeongo. 'Oku totonu ai ke hange 'e he tokotaha Ngaue 'o fai 'a e fakataha tautaha 'i he taimi mo e feitu'u 'oku 'ata mo lava ke sio kiai 'a e kakai kehe. Koe fakapulipuli 'oku totonu ke toka'i ka 'oku 'ikai koe fakafufu.

MITIA FAKASOSIALE PEA MO E FETU'UTAKI NGAUE'AKI E 'INITANETI

Koe Mitia fakaSosiale 'oku 'uhinga ia ki he ngaahi uepisaiti fakasosiale pea mo ha ngaahi polokalama 'oku ne langalanga ha 'ataakai ke fetaulaki kiai 'o kau kiai 'a e ngaahi peesi hange koe Facebook,

Instagram, Twitter, Snapchat, Flickr, blogs, ngaahi saiti fai kaume'a, ngaahi sevesi ta vitio hange koe FaceTime pe koe Skype, kau kiai moe imeili, pe koe text pea mo e ta telefoni foki.

Koe 'uhi ko 'emau feinga ke 'oatu ha 'ataakai 'oku malu ma'ae Kakai Malu'i, te mau fai ai ha ngaahi ako ke tokoni'i 'a e kau matu'a/tauhi, to'utupu moe tamaiki ki hono ngaue'aki totonu mo malu 'o e ngaahi sevesi fakasosiale ko 'eni. 'Oku mau fale'i ai 'a e kau matu'a/tauhi fanau ke nau siofi ma'u pe 'a hono ngaue'aki 'e he leka/fanauako 'a e ngaahi mitia fakasosiale ko 'eni.

Ki he lelei taha 'o 'enau mafai, kau Ngaue 'oe siasi 'e 'IKAI:

- 1) Ke nau ngaue'aki ha fa'ahinga mitia fakasosiale ke nau vahevahe ai 'a e la'itaa pe vitio 'o ha Tokotaha Malu'i 'i ha fa'ahinga feitu'u pe 'i he 'initaneti tukukehe kapau na'e 'osi 'iai ha tohi faka'ata, 'o 'oange ki he siasi, 'ehe matu'a/tauhi ke tuku atu 'i he peesi faka'ofisiale 'a e siasi/ngaahi kulupu. 'I he ngaahi taimi 'e nihi, 'e fakaafe'i mai 'e he kautaha 'oku fengaue'aki mo e siasi ha kau ngaue 'o e siasi mo e kau ngaue 'ofa ke nau vahevahe ha ngaahi la'itaa 'o e fanau mei he peesi fakafo'ituitui 'o e kau ngaue pe koe peesi faka'ofisiale 'a e siasi. 'I he taimi koia, 'e muimui'i 'e he kau ngaue pe koe kau ngaue 'ofa ki he ngaahi lao 'o e kautaha fengaue'aki koeni. 'Oku 'ikai ke tatau 'a e lao ko 'eni ki ha Tokotaha Malu'i mei he siasi.
- 2) Ko hono tuku atu ha fakamatala fakafo'ituitui tene lava 'o fakaha 'a e Tokotaha Malu'i fakataha moe la'ita pe vitio pe 'ikai, 'i ha fa'ahinga feitu'u pe he 'initaneti 'o 'ikai ke ma'u ha tohi ngofua ne 'oange ki he siasi mei he matu'a/tauhi. Ta fakatata 'aki pe eni, la'itaa 'o e Tokotaha Malu'i 'e 'ikai fakakau kiai 'a e hingoa pe 'oku fakapipiki kiai 'a e matu'a.
- 3) 'Eke ki ha Tokotaha Malu'i ke hoko ko ha "kaume'a" 'o ngaue'aki 'a e mitia fakasosiale hange koe Facebook. 'E fakangofua ha kakai lalahi ke nau tali 'a e kole "kaume'a" mei he Tokotaha Malu'i 'o kapau 'oku 'ilopau mo e ngofua 'a 'ene matu'a/tauhi.
- 4) Ta'e tokanga'i pe 'ikai ke ngaue ki ha fa'ahinga me'a 'oku ne 'ohake ha mahalo 'oku pa'usi'i/li'aki/tohotoho'i 'o ha Tokotaha Malu'i. Kuo pau ke fetu'utaki ki he faifekau 'i he vave taha 'o fakatatau ki he lao 'o Tekisisi ka e pehee foki ki he lao ko 'eni.
- 5) Ngaue'aki e 'imeili, text, telefoni pe ha toe fa'ahinga mitia fakasosiale pe ke fetu'utaki ai mo ha Tokotaha Malu'i 'i ha to'onga ta'etaau. Ngaahi fetu'utaki 'oku ta'etaau 'e kau kiai 'a e, ngaahi talanoa fakalielia, text fakalielia, vahevahe 'o e la'itaa fakalielia, faka'ai'ai, houtamaki, fakailifia pe moe ngaahi to'onga fakahekeheke. Ngaahi talanoa fakapulipuli 'oku loloa 'i he vaha'a o ha tokotaha lahi moe Tokotaha Malu'i 'oku ta'etaau, 'o hange pe 'oku ta'etaau ke 'iai ha talanoa fehangaangai 'o 'ikai ke 'iai ha supavaisa ke tokanga'i. Ngaahi talanoa 'i he mitia fakasosiale 'oku totonu ke fai pe 'i he ngaahi sevesi 'oku lava ke tauhi hono hisitolia (hange koe 'imeili, text, tali telefoni, facebook). 'Oku mau fale'i ki he kau matu'a/tauhi fanau ke nau faka'ilo'ilo ki he ngaahi fepotalanoa 'oku fai 'ehe fanau pea mo ha taha lahi.

FE'ALUAKI

'E 'iai ha ngaahi taimi 'e fiema'u ai ke 'ai 'e he kau Ngaue ha me'alele ki hono fetuku 'oe Tokotaha Malu'i. Ko e ngaahi me'a eni kuopau ke muimui ofi ai 'a e kau Ngaue 'oku nau kau ki hono fetuku 'o ha Kakai Malu'i:

1. Kakai Malu'i 'oku pau ke 'ave hangatonu ki he feitu'u 'oku totonu ke 'ave kiai. 'Oku totonu ke 'oua 'e toe tu'u 'i ha ngaahi feitu'u na'e ta'epalani. Koe founga ngaue lelei taha 'oku fale'i 'e he potungae ke toko ua 'a e kau Ngaue 'i he kaa. **'Oku tapu 'aupito ke 'iai ha Tokotaha Malu'i pea mo ha tokotaha lahi 'i he loto me'alele tokotaha.**

2. 'Oku fiema'u ke fakamama'o 'a e kau Ngaue 'o 'oua 'e ala ki he Tokotaha Malu'i 'i he loto me'alele.
3. 'Oku tapu ke ngaue'aki 'ehe fakauli ha telefoni to'oto'o lolotonga 'ene fakauli 'i he me'alele 'a e siasi, pe koe ha'ane me'alele pe koe me'alele ne haea, tukukehe kapau koha fakatamaki.
4. Kuopau ke ma'u 'ehe kau fakauli 'a e ta'u fe'unga 'oku fiema'u 'e he siasi ki he 'e nau Inisua.

FETU'UTAKI MO E MATU'A

Matu'a/Tauhi 'oku nau tuku mai 'a e nau Tokotaha Malu'i 'i he molumalu 'o e mau kau Ngaue 'e pau ke fai fetu'utaki mo kinautolu 'okapau 'e puke 'a e ki'i leka, pe lavea, pe kuo ne maumau'i ha lao lolotonga 'ene kau ki he ngaahi polokalama 'a e potungaue. Koia ai, kuopau ke ke tauhi ma'u pe 'a e ngaahi fakamatala fetu'utaki 'o e Tokotaha Tauhi.

FAKAKAU MOE MATU'A

'Oku 'iai e fakaafe 'oku faka'ata ki ha matu'a/tauhi ke nau ha'u 'o mamata ki he ngaahi polokalama moe ngaue 'oku kau kiai 'enau Tokotaha Malu'i. Kaikehe, ki he kau matu'a 'oku nau faka'amu ke nau kau pe ke nau fetu'utaki ma'u pe mo e ngaahi polokalama 'o 'enau tamaiki/fanauako 'e fiema'u ke nau tauhi kihe ngaahi fiema'u 'a e MinistrySafe.

LAVE KI HE SINO

'Oku tukupa ho mau siasi ke ne malu'i 'a e kakai 'oku nau tokanga'i. Koia ai, kuo fokotu'u 'e he siasi ha lao ki he lave fakasino ke ne poupu'i ha 'ataakai 'oku langahake ki he ngaahi potungaue 'oku felalave'i mo e Kakai Malu'i. Koe ngaahi founga ngaue ko 'eni kuo pau ke muimui'i ofi 'ehe tokotaha kotoa pe 'oku ngaue 'i he ngaahi potungaue felave'i moe Kakai Malu'i:

1. Fa'ufua fakatafa'aki, milimili e tu'a pea mo e ngaahi ala ke fakaha 'e 'ofa 'oku taau pea mahu'inga ki he lalanga hake 'o e mo'ui lelei 'o e Tokotaha Malu'i pea 'oku fe'unga mo e 'ataakai 'o e siasi.
2. Ngaahi ala ta'etaau pea mo e ngaahi fakaha 'o e 'ofa 'oku ta'etaau 'oku tapu 'aupito. Koe fa'ahinga ala pe 'oku ta'e taau, pe ko e fakaha 'o e 'ofa 'oku totonu ke lipooti 'i he vave taha ki he supavaisa, pe koe talekita potungaue pe koe Faifekau.
3. Koe ngaahi ala 'oku totonu ke tokoni ki he Tokotaha Malu'i, kae 'ikai ke makatu'unga 'i he ngaahi fiema'u 'a e tokotaha Ngaue.
4. Koe ngaahi ala ko 'eni 'oku totonu ke fai pe 'i ha ngaahi feitu'u 'oku lava ke sio atu kiai ha kakai pe 'i he lotolotonga 'o e Kakai Malu'i kehe pe koe kau Ngaue kehe. 'E si'isi'i ke lava 'o hoko ha me'a 'okapau 'e fai 'a e ala ko 'eni 'i he feitu'u 'oku 'ataa ke sio kiai ha taha kotoa.
5. Ngaahi fe'ao fakasino 'i hono founga kotoa pe oku 'ikai ke fiema'u ke ha mai 'oku ngalikehe. Koe to'onga fakafo'ituitui 'o e kau Ngaue 'i he ngaahi potungaue felave'i moe

Kakai Malu'i 'oku fiema'u ke ne lalanga ha falala'anga 'i he taimi kotoa pe. Ngaahi to'onga kuopau ke 'i he tu'unga 'e 'ikai fehu'ia.

6. 'Oua teke fakamalohi'i ke ala ki ha Tokotaha Malu'i 'oku 'ikai ke loto kiai. Ko e totonu 'o ha Tokotaha Malu'i ke 'oua 'e alasi kuo pau ke faka'apa'apa'i.
7. Koe fatongia 'o e kau Ngaue ke malu'i 'a e Tokotaha Malu'i mei ha fa'ahinga ala mei ha fa'ahinga taha pe.
8. Koe fa'ahinga to'onga pe 'oku ta'etaau pe koe mahalo'i kiha maumau kuo fai 'e ha taha Ngaue kuo pau ke lipooti 'i he vave taha ki he supavaisa, talekita potungaue pe koe Faifekau.

NGAAHI TALANOA FEKAU'AKI MO E FE'AUAKI

'Oku tapu ke kau ha taha Ngaue 'i ha fepotalanoa mo ha Tokotaha Malu'i 'o fekau'aki mo e ngaahi me'a fakalielia pea 'oku tapu ke nau fakaha ange ha ngaahi fakamatala fekau'aki mo 'enau ngaahi feohi f'ituitui, 'eva pea mo nonofo mali ki ha Tokotaha Malu'i 'oku kau ki he polokalama. Kaikehe, 'e 'iai e taimi 'e talanoa ai 'a e potungaue 'o fekau'aki mo e ngaahi akonaki 'e tupu mei he nonofo mali 'o fe'unga mo e to'u kau kiai 'a e nofo malu, fai kaume'a, nonofo pea mo e me'a fakatangata pe fefine. Koe ngaahi lesoni eni tene fakaha 'a e ngaahi tui 'o e siasi fekau'aki mo e 'u kavenga ni. Ki he to'utupu, 'oku mau fale'i ke fetu'utaki ki he matu'a ki mu'a pea fai 'a e ngaahi lesoni ko 'eni. Ki he tamaiki, ko e tohi fakamo'oni 'o ha matu'a/tauhi 'e fiema'u.

NGAAHI NAUNAU 'OKU TAAU

'Oku tapu ke tauhi 'e ha kau Ngaue ha ngaahi makasini, kaati, la'itaa, vitio, filimi mo e ha fua 'oku ta'etaau 'i he kongapi e siasi 'i he lotolotonga 'o ha Tokotaha Malu'i 'o tukukehe kapau ko e naunau ki he lesoni 'e fai pea kuo 'osi faka'ata 'e he supavaisa. 'Oku totonu ke fetu'utaki 'a e kau Taki ki he kau matu'a pea mo ngaue'aki 'e nau 'atamai lelei fekau'aki mo e mitia 'oku ngaue'aki ki he polokalama hange koe faiva, tv pea mo e la'itaa. 'Oku tapu 'a e ngaahi faiva 'oku sivi'i ki he R.

NGAAHI FOKOTU'UTU'U KI HE MOHE

'Oku 'iai 'a e ngaahi polokalama 'o ha potungaue 'e fiema'u ai ke fokotu'utu'u 'a e mohe 'a e Tokotaha Malu'i pea pehee ki he kau Ngaue (hange ko e lock-ins, 'eva 'a e misiona mo e ha pe). 'Okapau 'e fiema'u ke fai ha fokotu'utu'u ki he mohe, kuopau ke muimui ofi 'a e kau Ngaue ki he ngaahi lao ko 'eni:

1. Ko e ongo kakai lalahi 'e 2 'oku 'ikai ke na famili kuo pau ke muimui'i. Ko e ongo 2 ngaue kuopau ke na 'osi fakakakato 'a e ngaahi sivi 'a e siasi pea paasi mei he founda sivi.
2. Ko e ngaahi fokotu'utu'u ki he mohe po 'e taha kuo pau ke fakahu atu 'i he tohi pea ke 'omi e ngofua mei he Faifekau kimu'a pea toki fai e ngaue koia pea tohi fakamo'oni ai 'a e matu'a/tauhi. 'Oku mau fale'i ke fakakau 'a e fakamatala ko 'eni 'i he tohi ngofua ki he polokalama pea ke fakamo'oni ai 'a e matu'a/tauhi.
3. Kapau 'oku 'iai ha Tokotaha Malu'i 'oku kei 'aa, kuopau ke 'aa mo e taha Ngaue ke ne tokanga'i ke 'oua tene hoko ki ha fakatamaki.

4. Ko e teunga mohe 'oku taau 'e totonu ke tui.
5. Kapau 'e fai e mohe taha 'oku kau kiai 'a e tamaiki tangata pea mo e fefine, kuopau ke fakamavahe'i kinaua ki he loki kehekehe pea 'e tokanga'i naua 'e he kau Ngaue tangata ki he tangata pea pehe foki ki he fefine.
6. 'E takai holo 'a e kau Ngaue 'o vakai'i 'a e Kakai Malu'i 'oku mohe ke fakapapau'i 'oku nau kei mohe pe 'i he mohenga totonu. Lolotonga hono vakai e mohenga, 'oku tapu ke ala 'a e kau Ngaue ki ha Tokotaha Malu'i.
8. 'Okapau 'e fai e mohe taha pea 'ikai ke 'iai ha mohenga, 'e fiema'u ke ngaue'aki 'e he Tokotaha Malu'i pea pehe ki he kau Ngaue ha kato mohe tautaha pe ko ha kafu. 'I he taimi koia, 'e fiema'u ke tauhi e lao koe "tokotaha ki he kato pe kafu 'e taha."

MAMA TAPAKA MO E VEIPI

'Oku fiema'u 'ehe siasi 'e nau kau Ngaue ke fakamama'o mei hono ngaue'aki 'o e tapaka pe koe veipi 'i he 'elia 'o e 'api siasi, 'i he lotolotonga 'o e Tokotaha Malu'i pe ko 'enau matu'a pe 'i he ngaahi polokalama. 'Oku tapu e mama tapaka 'i he 'emau 'api siasi.

NGAAHI FEPOTALANOA'AKI

Ngaahi talanoa 'a e kau ngaue pea mo e Kakai Malu'i 'oku totonu ke langa hake mo fakaloto lahi. Ko 'emau kau Ngaue 'oku totonu ke nau feinga ke tauhi 'a 'enau ngaahi lea ke poupou'i, langahake, pea mo tauhi ki he misiona 'o hono tokonia 'a e matu'a ki hono fakatupulekina 'a e tui fakalaumalie 'o e Tokotaha Malu'i.

Koia ai, ko e kau Ngaue kotoa 'oku 'ikai totonu ke nau lea ki ha Tokotaha Malu'i 'i ha founga 'e sio mai ai ha taha kehe 'o pehe 'oku malohi, fakailifia, fakamanamana, fakamaa'i, tukuhifo, fakalielia, fakasi'ia. Toe tanaki atu kiai, 'oku fiema'u 'a e kau Ngaue ke 'oua te nau kapekape 'i he lotolotonga 'o e Tokotaha Malu'i.

TUKUANGE 'O E TAMAIKI

'I ha fa'ahinga taimi pe 'oku 'ave ai ha ki'i leka ki ha taha Ngaue, 'oku 'iai e fatongia e siasi ke ne malu'i mo ngaahi lelei'i 'a e ki'i leka. 'Oku totonu ke feinga 'a e kau Ngaue ke nau tokanga'i mo tauhi malu 'a e tamaiki 'oku nau tauhi.

Koe fatongia 'o e kau Ngaue ke tukuange atu 'a e tamaiki ki he 'enau matu'a, tauhi pe ko ha taha pe 'oku fili 'ehe matu'a pe tauhi 'i he hili koia 'a e ngaahi sevesi mo e polokalama.

'Oku mau pehe koe tokotaha na'a ne tuku'i mai 'a e leka, 'oku ne ma'u e totonu ke to e 'ave.

'Okapau 'oku ta'epau'ia 'e he kau Ngaue ki hono tukuange atu 'a e ki'i leka, 'oku totonu ke nau fetu'utaki 'i he vave taha ki he 'enau supavaisa pe koe talekita potungaue kimu'a pea nau tukuange atu 'a e leka.

Kau Ngaue Pau/Ngaue 'Ofa 'a e MinistrySafe

'Oku fakaha atu 'i lalo 'a e hingoa 'o e kakai 'oku nau ma'u lakanga 'i he ngaahi 'elia faka'etaki (pe koe ngaue pau pe koe ngaue 'ofa) pea mo 'enau fakamatala fakafetu'utaki. Ko e lisi ko 'eni 'e vakai'i fakata'u pe ko e taimi pe 'oku 'iai e feliuliuaki pea 'e tufa ki he kau ngaue 'ofa kotoa. 'E tauhi fakataha ia mo e Tohi Lao faka'ofisiale.

LAKANGA NGAUE	HINGOA	FIKA TELEFONI #	'Imeili
Faifekau Pule MinistrySafe			
Faifekau/Talekita ki he Tamaiki			
Faifekau/Talekita ki he Fanauako			
Fakafofonga Talasiti 'o e MinistrySafe			
Fakafofonga SPRC 'o e MinistrySafe			

Kau Supavaisa makebe ki he Potungane 'o e Tamaiki/To'utupu:

Talekita Ako Fanau Iiki 'Aupito			
Talekita Hiva ki he Tamaiki			
Talekita Hiva ki he Fanauako			

Ngaahi Lao mo e Founga Ngaue Fakamatala ki he Fakamo'oni pea mo e 'Aleapau

Kuou ma'u peau lau 'a e la'i tatau 'o e Ngaahi Lao mo e Founga Ngaue pea 'oku ou mahino'i 'a e mahu'inga 'o e naunau 'i he tohi fakahinohino. 'Oku ou loto keu muimui ki he ngaahi lao ko 'eni lolotonga 'eku ngaue ma'ae siasi.

'Oku ou mahino'i 'e lava ke liliu 'a e tohi, pea 'e lava ke monomono ha lao, toe vakai'i pe to'o 'e he siasi. Ko ha fa'ahinga liliu pe 'e fakaha ki he taha kotoa.

Kuou toe vakai'i 'a e ngaahi fatongia 'oku 'asi 'i he'eku lakanga, pea kuou loto keu tauhi ia. 'Oku ou mahino'i teu lava keu fakangata 'eku ngaue pe ko 'eku ngaue 'ofa 'i ha fa'ahinga taimi pe. ('Okapau 'e malava, teu 'oange ha fakatokanga 'i he uike 'e 2 kimu'a ki he'eku supavaisa.)

'Oku ou fakamo'oni mo mahino'i koe ngaahi naunau moe lao 'oku 'asi 'i he tohi ni 'oku 'ikai ke ne fakaha mai 'oku 'iai ha 'aleapau fakangaue 'a e siasi pea mo au. Kapau ko e kole ngaue 'ofa, 'oku ou fakamo'oni pea mo loto kiai he 'ikai teu ma'u ha vahe ki he houa teu ngaue'i.

'Oku ou mahino'i ko 'eku fatongia ke to e vakai'i 'a e ngaahi lao fo'ou 'e malava ke fokotu'u pea mo tufaki pea pehe foki ki ha ngaahi lao 'e lava ke liliu pe tamate'i.

'Oku ou fakamo'oni kuou ma'u 'a e tohi 'o e ngaahi lao mo e founga ngaue.

Hingoa 'a e Taha Ngaue (Kataki Tohi Matalalahi)

Fakamo'oni 'a e Taha Ngaue

'AHO: _____

[Ko e peesi ni ke tuku pe ke pipiki ki he tohi e Ngaahi Lao mo e Founga]

Ngaahi Lao mo e Founga Ngaue Fakamatala ki he Fakamo'oni pea mo e 'Aleapau

Kuou ma'u peau lau 'a e la'i tatau 'o e Ngaahi Lao mo e Founga Ngaue pea 'oku ou mahino'i 'a e mahu'inga 'o e naunau 'i he tohi fakahinohino. 'Oku ou loto keu muimui ki he ngaahi lao ko 'eni lolotonga 'eku ngaue ma'ae siasi.

'Oku ou mahino'i 'e lava ke liliu 'a e tohi, pea 'e lava ke monomono ha lao, toe vakai'i pe to'o 'e he siasi. Ko ha fa'ahinga liliu pe 'e fakaha ki he taha kotoa.

Kuou toe vakai'i 'a e ngaahi fatongia 'oku 'asi 'i he'eku lakanga, pea kuou loto keu tauhi ia. 'Oku ou mahino'i teu lava keu fakangata 'eku ngaue pe ko 'eku ngaue 'ofa 'i ha fa'ahinga taimi pe. ('Okapau 'e malava, teu 'oange ha fakatokanga 'i he uike 'e 2 kimu'a ki he'eku supavaisa.)

'Oku ou fakamo'oni mo mahino'i koe ngaahi naunau moe lao 'oku 'asi 'i he tohi ni 'oku 'ikai ke ne fakaha mai 'oku 'iai ha 'aleapau fakangaue 'a e siasi pea mo au. Kapau ko e kole ngaue 'ofa, 'oku ou fakamo'oni pea mo loto kiai he 'ikai teu ma'u ha vahe ki he houa teu ngaue'i.

'Oku ou mahino'i ko 'eku fatongia ke to e vakai'i 'a e ngaahi lao fo'ou 'e malava ke fokotu'u pea mo tufaki pea pehe foki ki ha ngaahi lao 'e lava ke liliu pe tamate'i.

'Oku ou fakamo'oni kuou ma'u 'a e tohi 'o e ngaahi lao mo e founga ngaue.

Hingoa 'a e Taha Ngaue (Kataki Tohi Matalalahi)

Fakamo'oni 'a e Taha Ngaue

'AHO: _____

[Ko e peesi ni ke fakamo'oni, kosi'i mo 'ave ki he tokotaha 'oku ne pule kihe sistemu malu pe ko e
Safety System Administrator (SSA)]